

ВІКТОРІЄ ВАСИЛІВНО, про що Ваша експозиція?

- У ній зібрані матеріали про становище українського народу після початку німецько-радянської війни та розгортання національно-визвольного руху. Зокрема про утворення та діяльність УПА «Поліська Січ» Тараса Бульби-Боровця. Тут можна ознайомитись із структурою та керівництвом ОУН-УПА, як готували кадри до вступу в Українську повстанську армію, хто міг стати упівцем. Мабуть, цікаво буде дізнатись про заходи конспірації вояків УПА, про те, як вони жили та чим харчувались, про розгалужену мережу військових вишколів. Розкажемо і про бойові дії упівців. Є експозиція, що розповідає про відзнаки та нагороди того буремного часу.

Героїчна збройна боротьба українського народу за свою національну державність у 1917-1921 рр. закінчилась трагічною поразкою. Чотири держави розділили Україну. Східні землі захопила Радянська Росія, західні – Польща, Буковину та Бессарабію – Румунія, а Чехословачина приєднала до себе Закарпаття. Та попри розмежування своїх історичних територій, український народ піднявся на боротьбу за соборність і самостійність України. Взимку 1929 року у Відні створили ОУН на чолі з Євгеном Коновальцем. Головним тереном її діяльності була Західна Україна. Саме оунівці повели рішучу та безкомпромісну боротьбу проти польських окупантів. Найбільшими ворогами державності ОУН вважала на той час російську та польську імперіалізм.

Опоненти часто звинувачують українських націоналістів у співпраці з гітлерівцями.

- Війну між Німеччиною та Радянським Союзом українські націоналісти прагнули використати виключно для того, щоб відбудувати самостійну державу. Коли 22 червня 1941 року вибухнула німецько-радянська війна, відступаючи, радянські війська знищили в торах понад 15 тисяч в'язнів. Тому війська Вермахту люди зустріли як «визволителів» від більшовицького ярма. Але «новий порядок» виявився таким же жорстоким, діяв тими ж методами придушення волелюбних українців.

Масовий терор проти українського народу нацисти застосовували з неабиякою жорстокістю. Для залучення населення використовували систему наложницьтва. Каральні відділи СС знищували цілі села. У західних областях від їх рук загинули 1 мільйон 300 чоловік. Ліквідація українців як народу супроводжувалась масовим вивезенням на примусові роботи до Німеччини. За роки окупації із Західної України вивезли 441 тисячу осіб, із Сарн – 1500.

Така політика окупантів не могла не викликати справедливий опір українського народу.

- Так. Взагалі в 1941-1942 роки у структурі українського визвольного руху на Волині та Поліссі починають виокремлюватись декілька політичних сил, що формують опозицію до німецької влади. Серед них УПА «Поліська Січ» Тараса Боровця, ОУН Степана Бандери, ОУН Андрія Мельнича.

Одночасно з активізацією оунівського підпілля в липні-серпні 1941 року почали активно діяти озброєні загони Тараса Боровця, зорієнтованого на уряд УНР в екзилі. Свій перший наказ отаман видав 28 червня 1941 року в селі Немовичі. Стратегічною метою боротьби було визволення від окупантів та об'єднання всіх українських етнографічних земель у складі Української держави.

Наприкінці серпня 1941 року загони УПА «Поліська Січ» звільнили від залишків радянських військ м. Олевськ, котре згодом стало справжньою столицею Олевської республіки. Там розташовувався бойовий штаб УПА. Олевська республіка мала свої територію, адміністрацію, військо, законодавство військового часу, суд і виконавчу владу. На вулицях з'явилися портрети українських князів, гетьманів, національних діячів, нові назви вулиць. Почала виходити газета «Гайдамаки». Кількість вояків, підпорядкованих Боровцю, у військових формуваннях сягала 10000 чоловік.

Чому ж розформували «Поліську Січ»?

- 9 листопада 1942 року відбулась несподівана розмова отамана з німецьким генералом Кіцінгером, від якого Боровець вимагав надати УПА «Поліська Січ» статусу Української армії. Однак цю вимогу відхилили. Натомість наказали розформувати підрозділи й утворити з них українську допоміжну поліцію під німецьким проводом. Тарас Бульба-Боровець відмовився і видав наказ про розформування «Поліської Січі». У березні 1942 року німці розпочали каральні акції проти розформованих відділів УПА. Це змусило Тараса Боровця

- Це висока мотивація учасників підпілля. Кожен із них щиро прагнув незалежності для України. Це були ідеї люди.

Вони мали якусь особливу тактику боротьби?

- Так. Упівці ділились на невеликі групи. Що більшим був натиск, то більшим було оце «подрібнення». Тож повстанців важко було віднайти. Тому воїнам УПА вдалось перемагати навіть втрчі чи вдвічі більше військо. Це один фактор успіху УПА: колосальна підтримка народу. Реальна боротьба повстанців тривала 18 років!

Воювали в ній представники 28 національностей!

Хто її очолює?

- У 1942 році було сформоване перше командування УПА, перший командир – Дмитро Клячківський, псевдо «Клим Савур». Розділялась вона на 4 групи: УПА-Північ (Волинь, Полісся), УПА-Захід (Галичина, Буковина, Закарпаття), УПА-Південь (Житомирська, Вінницька, Київська області), УПА-Схід (північні райони Житомирщини, Київщини, частина Чернігівщини). Кожна з груп розділялась на воєнні округи (ВО): «Турів» охоплював Луцьку, Володимирщину, Ковельщину, «Заграва» – Сарни, Костопіль, Березне, Степань, Клесів, Рокитно, Дубровиця, Володимирець, Рафалівка, Висоцьк, Столін, Луїнець, «Волинь-Південь» – Рівне, Клевань, Тучин, Гоща, Дубно, Острів, Млинів, Верба, Радивилів, Кременець, Почаїв.

Групою військ УПА-Північ командував полковник Клим Савур (Дмитро Клячківський). Серед перших командирів і командантів запліла ВО «Заграва» відомі Іван Литвинчук на псевдо «Дубовий», командант Юрій Рибак на псевдо «Юрко», політвиховник С. Костецький – «Зимний».

А де брали зброю?

- Як на повстанську армію вони були дуже добре озброєні. Перевагу віддавали легкому озброєнню. Адаже великокаліберні міномети й гармати чи станкові кулемети скоували їхнє пересування. Наприклад, із 1944 року повстанці відмовились від обв'язів і важкої зброї, бо в бою із військами НКВД побачили, що ті можуть легко переслідувати й наздогнати. Варто зазначити, що з 1945 року УПА використовували здебільшого радянську зброю, адже припаси до німецької вичерпувались.

Слово критика тісно пов'язане саме з повстанцями. Як вони їх облаштували?

- Упівці звели приблизно 10 тисяч крівок, у яких вояки жили від бою до бою. Місце бирали вигідним із точки зору конспірації. Так, аби його не могли знайти. А також важливо, щоб звідти був підхід до населених пунктів. Неподальок обов'язково – доступ до води. Були різні види таких сховків: крівки для зимування, де воїни залишалися на холодну пору, крівки-шпиталі, зброярні, склади для їжі.

Повстанське життя у крівці не було простим. Упівці жили там місяцями. Подекуди зимували чоловіки та жінки, що ускладнювало побут. Психологічно людям було важко перебувати в замкнутому просторі. Через підвищену вологість часто хворіли.

Не маючи особливої підтримки, повстанці змушені були боротися на три фронти: радянський, німецький та польський. Німці втрачали десятки вояків, потрапляючи на засідки УПА. У матеріалах експозиції є розповіді про найбільш відомі бойові дії упівців, вишколи, що проходили на території й нашого району. Тож запрошуємо всіх, хто хоче більше дізнатись про національно-визвольний рух на території України й Сарненщини зокрема, відвідати нашу тематичну експозицію «Армія нескорених».

Підготувала Світлана ПАНАСЕВИЧ.

З історії рідного краю

Армія нескорених

Мабуть, історію жодної країни так не перекручували й не паплюжили, як історію України. Поневолювачі різних мастей намагались зробити наш народ покірним, а його багату землю – джерелом власного достатку. Чимало славних синів і дочок України загинули в нерівній боротьбі за її незалежність. Тож мусимо пам'ятати про їх безсмертний подвиг. У Сарненському історико-етнографічному музеї до Дня захисника України, що відзначаємо 14 жовтня, діє тематична експозиція «Армія нескорених». Попросили директора закладу Вікторію ДАШКО розповісти про неї нашим читачам.

перейти на нелегальне становище. Основні сили війська передбачливо відступили та вийшли з Олевська, не вступаючи у бій з німецькими військами, та перебували у рівнинській й волинській сіці та села.

Отже «Поліська Січ» воювала на два фронти?

- Так. І Москва, і Берлін пропонували отаману співробітництво, але він не дав згоди нікому. УПА «Поліська Січ» вела збройну боротьбу і з гітлерівцями, і з більшовиками, домагаючись самостійності України.

А як склались відносини отамана з ОУН(Б)?

- Доволі драматично. Між ними не було порозуміння. По-перше, в ОУН(Б) влітку 1941 року після арештів не було дієвого керівництва, й амбітний Бульба не хотів підпорядковуватись молодим керівникам ОУН(Б). По-друге, не було контакту й через політичні протиріччя. ОУН(Б) сповідала вольову позицію, принцип диктатури партії, а Бульба відстоював більш демократичні принципи. Поступово це протистояння переросло у відкритий збройний конфлікт. У Сарненському повіті в с. Березниця бандерівці підступом роззброїли один відділ «бульбівців», відібрали та спалили всю літературу, людей довго агітували перейти на свій бік, а коли ті не погодились, їх мало не вбили. Такі ж акції проводили в інших районах Волині та Полісся. Найбільш масштабним став напад на Людвипольську особливу сотню Бульби, коли шість загонів ОУН взяли в полон понад 100 козаків і дружини Бульби Анну Опочинську. Це сталося на Костопільщині. Після невдалих спроб налагодити контакт з ОУН(Б) і взаємних звинувачень на сторінках часопису Тарас Бульба-Боровець наприкінці липня 1943 року видав наказ про перейменування підпорядкованої йому УПА «Поліська Січ» на Українську народну революційну армію (УНРА). Керівним органом якої стала Політична Рада.

Про Українську повстанську армію ходять легенди. Офіційною датою народження якої вважають 14 жовтня 1942 року. Це символічно, бо це з часів козаччини вважалось, що Покров Богородиці обірає українське військо. Тож що являє собою УПА?

- УПА – військово-політична формація українського визвольного руху, заснована наприкінці 1942 року політичним проводом Організації українських націоналістів і діяла до вересня 1949-го. Після чого була реорганізована в збройне підпілля, діяльність якого припинилась в середині 1950-х років. Виникла вона як форма протесту й захисту українського народу проти нацистської окупації.

У чому ж полягає головний секрет її успіху?

Як саме будувалась УПА?

- За принципами регулярної армії: мала Головний військовий і штаби військово-територіальних одиниць, офіцерські школи, військово-польову жандармерію, власну систему звань і нагород. Найвищі з них – Хрести Бойової Заслуги та Хрести Заслуги.

Експозиція розповідає про очільників українського визвольного руху?

- Так. Значно, що символом українського визвольного руху ХХ ст. вважається Степан Бандера. Однак особисто він ніколи не був головнокомандувачем УПА. Натомість очолював Організацію українських націоналістів (революційну) і Закордонні частини ОУН. Українською ж повстанською армією командували Василь Івахів, Дмитро Клячківський, Роман Шухевич і Василь Кук. Усі вони були соратниками Бандери й визнавали його авторитет. ОУН(Б) і УПА апелювали до популярності в народі особистості Степана Бандери. Вони продовжували вважати його за свого провідника, хоч той був за гратами. Через це члени ОУН і бійці УПА популярно називали бандерівцями.

В УПА брали всіх охочих?

- Підготовкою кадрів до УПА займалась ОУН, котра напрацювала цілу виховну систему. Кожен юнак повинен дбати про своє здоров'я, позбутись всіх негативних звичок. По суті, це військо більш як наполовину було сформоване із добровольців, які не мали не те що військової, але й повної шкільної освіти. Середній вік бійця-упівця, як зазначають історики, – 18-22 роки. Фактично кожен міг ним стати, аби лише підтримував ідею незалежної України. У повстанську армію також приймали іноземців.

Цікаві факти

Наречена «Дубового»

У Сарнах проживала Ольга Балабушка-Малецька на псевдо «Мотря», студентка медицини в Кракові. Як свідчать її рідні, вона була нареченою Івана Литвинчука, псевдо «Дубовий», окружного провідника ОУН Сарненської округи, згодом – командира військового округу «Заграва». Свої обов'язки провідника цієї округи він не об'ємував лише організаційними справами. Був активним учасником її життя, впливав на напрям праці окружних управ у містах Сарни та Костопіль. Особливо активно розбудовував сітку ОУН на Сарненщині.

Ольга Балабушка-Малецька готувалась на той час їхати на медичні студії до Києва. Пізніше прот. Артемій Селепина, симпатик ОУН, повинчав їх таємно і дав потрібні документи. Батько Ольги В. Балабушка-Малецької жив у м. Сарни. Мав за Польщі кінотеатр. Відчинив його і за фашистських окупантів. «Дубовий» вирішив зробити на них атентат і підірвати театр разом із гітлерівцями. Задум цей не вдался через зраду помічника Балабушки-Малецького.

Ольга Балабушка-Малецька перебувала в підпіллі, згодом вийшла до Києва, щоб продовжити навчання. Там її хтось видав німцям. Довідавшись, що вона наречена «Дубового», планували натрапити на його слід. Коли це їм не вдалось, Ольгу розстріляли в Бабиному Яру.